

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

Iphondo leMpuma Kapa: Isebe leMfundo
Provinsie van die Oos Kaap: Department van Onderwys
Porafensie Ya Kapa Botjhabela: Lefapha la Thuto

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

LOETSE 2024

**SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)
PAMPIRI YA PELE (P1)
TATAISO YA HO TSHWAYA**

MATSHWAO: 70

Tataiso ena ya hotshwaya e na le maqephe a 7.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1****TEMA YA A**

- 1.1 Mehlang ya pele ngwana e ne e le wa setjhaba empa mehlang ena ke wa batswadi ba hae feela.
[Dikarabo tsa bana tse nepahetseng di elwe tlhoko.] (2)
- 1.2 Batho ba ne ba thusana mme ba abelana sohle seo ba nang le sona. (2)
- 1.3 Kgotso le lerato. (2)
- 1.4 Batho ba phedisana habohlolo / ba dula ba tshohile. (2)
- 1.5 Ba ne ba isa metsi moo ho hlahileng lesea. (1)
- 1.6 Hore ngwana a be le bokamoso bo tjhabileng. (1)
- 1.7 Boitshwaro, boikokobetso, tlhompho.
[Tshwaya tse pedi.] (2)
- 1.8 C – (ngwana ha a ke a futse batswadi ka diketso). (1)
- 1.9 Bana e se e le bona ba tshajwang ke batswadi. (2)
- 1.10 Ke nnete, ngwana ha a itshwere hantle kapa ha mpe batho ba ye ba lakatse ho tseba lelapa la habo kapa sekolo seo a kenang ho sona. (2)
- 1.11 Ke hobane bana ba se ba apara jwalo ka matitjhere. (1)
- 1.12 Ha ke thabe, bana ba tshwanetse ho hlompha batswadi bohle mmoho le matitjhere ka ho phethahala. (2)

TEMA YA B

- 1.13 Ha ho kgotso dipakeng tsa ntate le ngwana hobane ngwana ha a batle ho kgalengwa. (2)
- 1.14 E bolela hore bana ba se ba leka batswadi kaha ha ba sa batla ho kgalengwa athe batswadi ba ba batlela tse molemo le ha ho le jwalo ba ntse ba le teng bana ba mamelang batswadi. (2)
- 1.15 Ho hlakisa hore o na le kगतello ya maikutlo ke lerata leo ngwana a mo etsetsang lona. (2)
- 1.16 A hlakisa hore o jele botjha ba hae kapele a sa natse le hore na o bo ja ha jwang. (2)
- 1.17 Kamano ke ya hore tema ya A e bua ka bana ba sa mamelang batswadi mme le tema ya B e bontsha kamoo ngwana ya hlahellang setswantshong a arabisang motswadi wa hae kateng e leng se supang hore ke ngwana ya sa mamelang. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2****TEMA YA C**

Motswadi a tsebise ngwana ka boemo ba bophelo ba hae mme mesuwe le yona e tsebiswe, a be a kopane le ngaka ya lelapa kapa tleleniki ho fumana dikeletso hape a nnetefatse hore ngwana o fumana phepo e nepahetseng hore a matlafale mmeleng, haeba ngwana a ena le seso kapa leqeba a hlatsuwe ka sesepa le metsi a nto hlwekiswa ka mokedikedi(anticeptic) a be a sebedise ditlalafo tse lahlwang ho tjhentjha leleiri, phumula mathe a nang le madi kapa mahlatsa a be a etse hore ngwana a tsebe hore o teng bophelong ba hae ho mo tshehetsa.

[Mantswe a 93.]

QOTSO		DINTLHA	
1	Ke boikarabelo ba motswadi ho jwetsa ngwana ka boemo ba hae ba bophelo.	A	Motswadi a tsebise ngwana ka boemo ba bophelo ba hae.
2	Ho bohlokwa hore a hlabe malotsana mosuwehlooho/matitjhere ka boemo ba bophelo ba bana ba hae.	B	mesuwe le yona e tsebiswe.
3	Ka hoo batswadi ba lokela ho dula ba ikopanya le ngaka ya lelapa kapa tleleniki ho fumana dikeletso.	C	a kopane le ngaka ya lelapa kapa tleliniki ho fumana dikeletso.
4	Motswadi o lokela ho etsa bonnete ba hore ngwana o fumana phepo ya dijo e nepahetseng kaha sena se tla etsa hore a matlafale mmeleng.	D	a nnetefatse hore ngwana o fumana phepo e nepahetseng hore a matlafale mmeleng.
5	Ha ngwana ya nang le HIV a ena le seso kapa leqeba le tlameha ho hlatsuwa ka sesepa le metsi le nto hlwekiswa ka mokedikedi (antceptic).	E	haeba ngwana a ena le seso kapa leqeba a hlatsuwe ka metsi le sesepa a nto hlwekiswa ka mokedikedi (anticeptic).
6	Ha motswadi a tjhentjha leleiri la ngwana, a phumula mathe a nang le madi kapa mahlatsa a apare ditlalafo(gloves) tse lahlwang.	F	a sebedise ditlalafo ha a tjhentjha leleiri, phumula mathe a nang le madi kapa mahlatsa.
7	Ngwana ke mpho e tswang ho Modimo ka hoo mo tsebise hore o teng bophelong ba hae ho mo tshehetsa.	G	a etse hore ngwana a tsebe hore o teng bophelong ba hae ho mo tshehetsa.

HO TSHWAYA KGUTSUFATSO:

Ho tshwauwa ha kgutsufatso ho itshetlehile hodima ho kenyelletsa dintlha tse hlokwang ke potso.

Qotso: Polelo ha e ntse e le jwalo kaha e tswa temeng.

Polelo e fokoditsweng feela dikotwana tsa mantswe empa e ntse e na le tlhahlamano e tshwanang ya mantswe ho tswa temeng.

Ntlha: Polelo e bopilweng ka tsela e fapaneng le ya sethatho feela e ntse e arabela potso.

Polelo e nang le tlatsetso ya mantswe a mang kapa tshebediso

Mahlalosingwe feela e ntse e arabela potso.

Kabo ya matshwao:

- Matshwao a 7 bakeng sa dintlha tse 7 (ntlha e le nngwe bakeng sa ntlha ya sehlooho).
- Matshwao a 3 bakeng sa puo.
- Matshwao kaofela: 10
- **Kabo ya matshwao a puo ha bahlahlobuwa ba sebedisitse mantswe a bona:**
  - Ha dintlha tse 1 – 3 di nepahetse: fana ka letshwao le 1
  - Ha dintlha tse 4 – 5 di nepahetse: fana ka matshwao a 2
  - Ha dintlha tse 6 – 7 di nepahetse: fana ka matshwao a 3
- **Kabo ya matshwao a puo ha bahlahlobuwa ba sebedisitse diqotso:**
  - Diqotso tse 6 – 7: se fane ka matshwao bakeng sa puo
  - Diqotso tse 4 – 5: fana ka letshwao le 1 bakeng sa puo
  - Diqotso tse 2 – 3: fana ka matshwao a 2 bakeng sa puo

	Dintlha	Diqotso
Matshwao a dintlha	3	4
Matshwao a puo	1	-
Matshwao ohle	8	

ELA TLHOKO

- **Palo ya mantswe**
  - Batshwai ba lokela ho nnetefatsa palo ya mantswe a sebedisitsweng.
  - Se ke wa hula matshwao haeba bahlahlobuwa ba sa bontsha palo ya mantswe a sebedisitsweng kapa haeba palo ya mantswe a sebedisitsweng e ngotswe e fosahetse. Ha palo ya mantswe e tlotse moedi o boletsweng, bala ho fihlela palong ya mantswe e behilweng, ebe o emisa moo.

Mohlala;

Puo	Polelo/Polelwana			Palo ya Mantswe
Sesotho	Ke	a	bua	3

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE DITLWAELO TSA TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3**

- 3.1 Nokia 6210 (1)
- 3.2 Ditoropong, meaho e phahame mme e teteane haholo. (2)
- 3.3 Kamano ya lerato ka lebaka la pososelo e difahlehong tsa bona. (2)
- 3.4 Ditshebelletso tsa nnete /sebele tse thusang hore motho a kgone ho bua le bao a amanang le bona ba hole le yena. (2)
- 3.5 Sena se bolela hore molaetsa o fihla kapele haholo moo o yang mme sena se molemo haholo maphelong a batho le ha se ena le bothata ba hore molaetsa o fihla le moo ho neng ho so hlokehe hore o fihle ka hoo batho ba lokela ho nnetefatsa hore ba romela melaetsa e nepahetseng ka nako e nepahetseng. (3)

[10]**POTSO YA 4**

- 4.1 Di fumana dijo le metsi ka tshwanelo. (2)
- 4.2 Ho tlama ntja hore e kgone ho hulwa ka lona.
Ho kgabisa ntja.
Hore e tsejwe ka lona ha e ka lahleha.
Ho thibela matsetse kapa mekgasi.
[tshwaya tse pedi feela.] (2)
- 4.3 Hlabula, ho bonahala makala a tlokoselang. (2)
- 4.4 Tshebetso ya bongaka, moaparo wa monna ya hlahellang moo, nalete eo a tofang ntja ka yona, meriana le dipidisi tse tafoleng.
[tshwaya lebaka le le leng feela] (2)
- 4.5 Lerato, pososelo e sefahlehong sa moshanyana e hlakisa hore o thabela ho bapala le dintja tsa hae. (2)

[10]

POTSO YA 5

- 5.1 E totobatsa hore batho ba ne ba sa phele hamonate. (2)
- 5.2 C – ba ne ba tsamaya hobane ba se na bodulo bo tsitsitseng. (2)
- 5.3 E hlakisa hore e se hobane ba sa ratane kapa ba hloyane. (2)
- 5.4 Ke kgale batho ba mamella maima le mathata a tlikefetso e sehloho se fetang sa Heroda. (2)
- 5.5 Ketso leetsi(hata) + lehlalosi(mmoho) (2)
- [10]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70